

Абдыразакова Зарипа Матисаковна,
тарых илимдеринин кандидаты, доцент,
Ош технологиялык университети
E-mail:zabdyrazakova@mail.ru

БОРБОРДУК АЗИЯ ЕВРОПА БИРИМДИГИ ҮЧҮН ПРИОРИТЕТТҮҮ РЕГИОН КАТАРЫ

Макалада Борбордук Азиянын жаңы көз карандысыз республикалары менен Европа биримдигине кирген мамлекеттердин өнөктөштүк жана кызматташтык мамилелери изилдөөгө алынды.

Ачкыч сөздөр: интеграция, эталон, приоритет, процесс, прогресс, саммит, Европа биримдиги.

Абдыразакова Зарипа Матисаковна,
кандидат исторических наук, доцент,
Ошский технологический университет

ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ КАК ПРИОРИТЕТНЫЙ РЕГИОН ДЛЯ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

В статье были рассмотрены отношения партнерства и сотрудничества между новыми независимыми республиками Центральной Азии и государствами Европейского союза.

Ключевые слова: интеграция, эталон, приоритет, процесс, прогресс, саммит, Европейский союз.

Abdyrazakova Zaripa Matisakovna,
Candidate of historical sciences, associate professor,
Osh technological university

CENTRAL ASIA AS A PRIORITY REGION FOR THE EUROPEAN UNION

The article examined the relations of partnership and cooperation between the newly independent republics of Central Asia and the states of the European Union

Key words: integration, benchmark, priority, process, progress, summit, European Union.

Киришүү: Советтик ири державанын кыйроосу дүйнөлүк геосаясий баланстын өзгөрүшүнө алып келди жана Борбордук Азия регионундагы геосаясий боштукту пайда кылды.

Дүйнөлүк жана аймактык саясатта чоң роль ойношкон ири мамлекеттер менен бул региондо өз позицияларын бекемдөөгө аракет жасашкан.

Белгилүү бир мезгилдерде адамзаттын тарыхында бир катар маданияттардын, элдердин калыптануусунда өтө чоң ролду ойногон Борбордук Азия аймагы убакыттын өтүшү менен кайрадан сырткы байланыштарын калыбына келтирүүдө. Ага мисал катары Европалык биримдик менен өнөктөштүк жана кызматташтык мамилелердин түзүлүшүн жана кеңейишин айтса болот.

Изилдөөнүн максаты: Борбордук Азиянын ЕБнин алдыңкы мамлекеттери менен кызматташуусунун проблемалуу моменттери жана начар өнүгүп жаткан тарабын аныктоо-изилдөөнүн максатын түздү.

Изилдөөнүн усулдары: системалык жана салыштырмалуу методдорун колдонгон тарыхыйлуулук жана объективдүүлүк принциптерди түздү.

Азыркы мезгилде эл аралык мамилелерде интеграциялык процесстер негизги орунда турат. Ал өз кезегинде дүйнөнүн түрдүү аймактарында кулач жайып, мамлекеттер аралык байланыштардын бир топ чөйрөлөрүн өзүнө камтууда. Бул процесстердин өнүгүүсүндө негизги ролду эл аралык уюмдар ойноодо. Дүйнөлүк коомчулуктагы биригүү процесстери мамлекеттердин суверендүү укуктарын коргоп, бири-бири менен болгон кызматташуусунда көмөк көргөзүүдө. Европа биримдигине окшогон эл аралык уюмдар өзүнүн кайталангыстыгы менен айырмаланып, өзгөчө кызыгууну пайда кылууда. Анткени ал жалпы европалык үйдүн фундаменти болуу менен бирге, көптөгөн өлкөлөрдүн биригүү процесси үчүн эталон катары кызмат кылууда. Европа биримдигинин башка уюмдардан айырмасы глобалдуу масштабдагы маселелерди чечүүгө аракеттенүүсү жана аны чечүүдө комплекстүү жолдорду табуусу эсептелинет.

Европа биримдигинин мисалында карап жаткан интеграция процесси экономикалык кызматташуунун негизинде түзүлгөн, бирок анда саясий биримдик идеясы да көз жаздымда калган эмес.

Батыш Европада экономикалык жана саясий интеграциянын объективдүү өбөлгөлөрү экинчи дүйнөлүк согуштан кийин гана пайда болгон. Согуштан кийинки экономиканы калыбына келтирүү, «советтик блокко» каршы туруу, континенттеги «кансыз согуштун» күч алышы жана Европанын эки лагерге бөлүнүп калышы да интеграция процессин күчөтүүгө шарт түзгөн.

Европадагы интеграциялык процесстер бажы союздан (1955-жыл) агрардык саясатка (1960-жылдары), салык алууну тендештирүү, биргелешкен бюджеттик жана валюталык саясатты жүргүзүү (1970-жылдары), социалдык-саясий чөйрөдө нормаларды тендештирүү (1980-жылдардын баш чени) жана акыр аягы, Европалык валюта системасын түзүү (1990-жылдары) менен коштолгон.

Европа биримдигин түзүү процесси жалаң гана ийгиликтер менен коштолгон эмес, ал бир топ кыйынчылыктар жана тоскоолдуктар аркылуу ишке ашкан. Айрыкча бул процесс саясий союздун түзүүдө өзгөчө байкалаган. Прогрессивдүү Европа мамлекеттеринин азыркы күндө да болсо толук түрдө саясий жактан биригүүгө даяр эмес экенин турмуш тастыктоодо. Европа мамлекеттеринин саясаты мурдагыдай эле Европа биримдигинин экономикалык же социалдык саясатынан обочолонуп жатат. Бирок коллективдүү коопсуздук багытында бир топ иштер жасалып, макулдашууларга жетишилип, биргелешип иш жүргүзүүгө ыңгайлуу шарттар түзүлгөн.

Европа биримдиги өлкөлөрдүн бири-бири менен тыгыз байланышуунун эң жогорку жетишкендиги болуп эсептелинет. Ал интеграциялык процесстердин үлгүсү жана усулу иштелип жаткан өзүнчө бир лабораторияны элестетет.

Европа биримдигин XXI кылымдын башталышындагы бир топ ийгиликтүү өнүгүп жаткан интеграциялык топ катары эсептөө менен анын калыптануусу жана өнүгүүсү көптөгөн убакытты талап кылгандыгын баса белгилеп кетүү зарыл. Анын түзүлүү процесси төмөндөгүчө жүргөн: алгачкы даярдык мезгилинде 1945–1950-жылдары АКШ «Маршалл планын» ишке ашыра баштаган. Ал Батыш Европа мамлекеттерине экономикалык жардам берүү менен коштолгон. Бул жардамды көзөмөлдөп туруу үчүн 1948-жылы Европалык Экономикалык Кызматташуу Уюму түзүлгөн, кийинчерээк ал Экономикалык Кызматташтык жана Өнүгүү Уюмуна (ОЭСР) айланган. 1948-жылы Бенилюкс бажы союзу түзүлгөн. Ага Бельгия, Нидерланды жана Люксембургдар киришкен. 1951-жылы Европалык көмүр жана болот өндүрүүчү

бирикме (ЕОУС) түзүлүп, ага Франция, Германия, Италия жана Бенилюкстун жогоруда аталган үч өлкөсү кирген. Так ушул алты мамлекеттер 1957-жылы Европалык Экономикалык Коомду (ЕЭС) түзүү жөнүндө, андан сырткары, атом энергиясы боюнча Европа бирикме – Евратомду түзүү боюнча келишимге кол коюшкан. Европалык Экономикалык Коом (ЕЭК) жана Евратом уюмдарын бир орган – ЕЭК Комиссиясы – Евратом жетектеген. 1965-жылы ЕОУС жана ЕЭК – Евратомдун жогорку жетекчилик органдары биригишкен. Анда бирдиктүү Кеңеш жана Европа бирикмесинин бирдиктүү Комиссиясы түзүлгөн (бул келишим 1967-жылдын 1-июлунда күчүнө кирген).

Европалык Экономикалык Коом (курамында алты мамлекет Германия, Италия, Франция, Нидерланды, Бельгия жана Люксембургдар) өзүнүн өнүгүүсүндөгү биринчи 10 жылдыгында эркин соода жана бажы союзун түзүүгө аракет жасашкан. 1968-жылдан баштап алар бирдиктүү уюмдун чегинде өз алдынча иш алып бара башташкан.

Европалык Экономикалык Биримдик бажы союз катары 1960–1990-жылдарга чейин созулуп, көп убакытты талап кылган. Ал уюм акырындык менен толук кандуу «жалпы рынокту» түзүүгө карай өнүгүп жаткан. Бир эле мезгилде 1970-жылдардын аяк ченинде бирдиктүү бажы жана валюталык-финансылык мейкиндикти түзүү иш аракеттери жүргөн.

1979-жылдын мартында Европалык валюта системасы (ЕВС) түзүлгөн жана биримдикке кирген өлкөлөр үчүн биргелешкен эсептешүү валютасы–ЭКЮ киргизилген.

Анда «Жалпы рынок» Батыш европалык мамлекеттердин улуттук экономикасын жакындаштыруучу чыныгы интеграциялык бирикмеге айланган. Анда тараптар чек ара аркылуу товарлардын эркин жүгүртүлүшүн гана камсыз кылбастан, тейлөө, өндүрүштүн негизги фактору болгон капитал жана жумушчу күчүн да эркин жүргүзүлүшүн камсыз кылышкан. Тейлөө багытындагы иш аракеттер өтө сезимталдыкты талап кылган. Өзгөчө финансы, кепилдик берүү жааттарындагы кыйынчылыктарга карабай эл аралык капиталды жана тейлөө кызматтары боюнча өз ара алмашуулардын жүргүзүлүшү аталган мамлекеттердин ортосундагы ишенимдин өтө жогору экендигин далилдеп турат.

1986-жылдын февралында биримдикке кирген он эки өлкө тарабынан эң маанилүү документ Бирдиктүү европалык акт кабыл алынып, ал 1987-жылы июлда күчүнө кирген. Анда 1992-жылдын аягына чейин биримдиктин өлкөлөрүнүн бирдиктүү ички рыногун түзүүгө макулдашылган. Тагыраак айтканда, жарандардын эркин каттамын камсыз кылуу, товарлардын, тейлөө жана капиталдын эркин жүргүзүлүшүн камсыз кылуучу ички чек аралар жок экономикалык мейкиндикти түзүү керек болгон.[1]

Интеграциялык процесстердеги жетишкендиктерди эске алып Батыш европа өлкөлөрү 1950-жылдары түзүлгөн Рим жана Париж Келишимдерин өзгөртүүчү жаңы интеграциялык келишимди түзүүгө аракет жасашкан. Европа биримдиги жогорку деңгээлдеги интеграцияга айланган– Европа биримдигин түзүүгө бел байлашкан. Европа биримдигинин аймагын бирдиктүү экономикалык жана финансылык мейкиндикке айлантуу зарыл эле. Эң башкысы – Европа мамлекеттеринин ортосундагы экономикалык жана валюталык союз – саясий союз менен бекемделиши керек эле. Ал болсо өз кезегинде жалпы тышкы саясатты жана коопсуздукту камсыз кылуу багытында бирдиктүү саясат жүргүзүүнү талап кылган.

1990-жылдын декабрында Римде Экономикалык жана валюта союзун түзүү проблемаларына арналган жана саясий интеграция маселелери боюнча өкмөттөр аралык эки конференция болуп өткөн. Анын уландысы болуп 1991-жылдын 9–10-декабрында Голландиянын Маастрихт шаарында Европа Кеңешинин мамлекет жана өкмөт башчыларынын жолугушууларында бир топ чечимдер кабыл алынган.

Европалык Кеңеш Европа биримдигин түзүү жөнүндө чечим кабыл алган. Ал боюнча экономикалык жана валюта союздары жана саясий союздар жөнүндө келишимдер түзүлгөн. Европа биримдигин түзүү жөнүндөгү Келишими 1992-жылдын 7-февралында Маастрихте кол коюлган жана тарыхка Маастрихт Келишими катары кирген. Кол коюлгандан кийин Европа биримдигине кирген мамлекеттердин парламенттерине ратификациялоо үчүн жөнөтүлгөн. Ал келишим 1993-жылдын 3-ноябрында күчүнө кирген. Ошол мезгилден баштап, Европа Кошуну Европалык биримдик деп атала баштаган [2].

Маастрихт Келишимине ылайык, ага кирген мамлекеттер биримдик менен тыгыз кызматташып, биргеликте иш алып баруулары керек болгон. Андан сырткары, тышкы саясий ишмердүүлүктөрү Европа Кеңешинин көрсөтмөсү аркылуу аныкталып, бирдей багытта туруусу талап кылынган. Тышкы саясаттагы жана коопсуздукту сактоо багытындагы саясаттары мамлекеттер аралык кызматташуу жолу аркылуу аныкталган, башкача айтканда, тигил же бул проблемалар боюнча же саясаттын конкреттүү багытындагы иш аракеттерди жүргүзүүдө квалификациялуу көпчүлүктүн добушу менен чечилген.

1999-жылдын биринчи январынан тартып Европа биримдиги жалпы валюта – еврогону киргизген. Евро экономикалык аймагы дүйнөдөгү эң ири күч болуп эсептелинет (ага тең келүүчү АКШ гана болгон). Евро зонанын материалдык негизин эң алдыңкы өнөр жайы өнүккөн мамлекеттер Германия, Италия, Франция, Испаниялар түзүп, алардын экономикалык жана валюта союзуна кирген өлкөлөрдүн Улуттук дүң продукциясынын 80%ке жакыны туура келген.

Мына ошентип, интенсивдүү интеграциялык процесстердин натыйжасында Маастрихт Келишими түзүлүп, Европада жаңы эл аралык саясий система – Европа биримдиги түзүлгөн.

Андагы жетектөөчү жана көзөмөлдөөчү роль органдарды бирдиктүү системасына: Европа биримдиги (ЕБ) министрлер Кеңеши, Европалык Комиссия, Европалык акыйкат соту жана Европалык парламентке берилген. Алардын үстүнөн Европалык Кеңеш турган. Иш жүзүндө ал интеграциялык процесстердин жогорку органы болгону менен, формалдуу түрдө Европа биримдигинин жумушчу органдарынын катарына кирген эмес. Ал мурдагы Евро Кеңештин жумушчу органы катары да эсептелген эмес. Ал 1974-жылы Европалык Кеңештин алкагында мамлекет жана өкмөт башчыларынын, тышкы иштер министрлеринин, ЕБнин комиссиясынын төрагасы жана анын орун басарынын катышуулары менен такай түрдө кеңеш өткөрүп туруу чечиминин негизинде түзүлгөн. Маастрихт Келишиминде уюмдун статусу аныкталган. «Европалык кеңеш биримдиктин өнүгүшүнө зарыл түрткү берүүчү жана анын жалпы саясий принциптерин аныктоочу күч боло тургандыгы белгиленген».

Евро Кеңештин чечими милдеттүү түрдө аткарылган эмес, бирок ал чечимдер ЕБнин өнүгүү процессине саясий жактан кубат берип, анын маанилүү багыттарын аныктаган. ЕБнин Комиссиясы жана Министрлер Кеңеши татаал кырдаалда Европа Кеңешине доо-арыздык жол менен кайрылуучу жогорку инстанция катары да кызмат кылган. Европа биримдигинин мындай милдети мамлекет жана өкмөт башчыларынын өздөрүнүн өлкөлөрүндө жогорку деңгээлдеги ыйгарым укуктарга ээ экендигин тастыктап турат. Европа биримдигинин жумушчу органдары улуттук мамлекеттердин үстүнөн көзөмөлдөөчү орган катары түзүлүп, ал эми Европа Кеңеши болсо улуттар, мамлекеттер аралык негизде иш алып баруучу институт катары кызмат калган.

Мына ошентип, Европа Кеңеши ЕБнин саясий курсуна жана анын бүт өлкөлөрүнө өтө күчтүү таасир тийгизип турат, андан сырткары, Европа биримдигинин деңгээлиндей эле саясий көзөмөлдөөчү жогорку орган катары кызмат кылат.

Европа Кеңеши өзүнүн сессияларын (саммиттерин) ЕБнин Кеңеши төрагалык кылып турган мүчө-мамлекеттин аймагында, сөзсүз түрдө анын борбор шаарында

өткөрүү чечимин кабыл алышкан. Мына ушундан улам Европа кеңешинин саммиттери, мисалы, Ницца, Лиссабон, Копенгаген деп атала баштаган. Чынында эле Ниццадагы саммиттин чечими менен Европа Кеңешинин сессияларын туруктуу өткөрүүчү жай катары Брюсселди тандап алышкан.

Европа Кеңеши саясий жактан чоң таасирге ээ экендиги төмөнкү факторлор менен түшүндүрүлөт: ал өзүнүн курамына мүчө-мамлекеттердин мамлекет башчыларын же өкмөт башчыларын, андан сырткары, Еврокомиссиянын төрагасын өзүнө камтыйт. Европа биримдигинин кеңейиши Евро Кеңештин мүчөлөрүнүн курамынын Борбордук жана Чыгыш Европа өлкөлөрүнүн өкүлдөрүнүн эсебинен кеңейүүгө алып келген. Мына ошентип, азыркы күндө Европа Кеңеши өзүнө 27 тең укуктуу мүчөлөрдү бириктирип турат. Саммиттердин ишине тышкы иштер министрлери жана Европа комиссиясынын мүчөлөрүнүн бири (тармактык еврокомиссар) тартылган.

Европа Кеңеши бул биринчи кезекте, биримдиктин жана анын мүчө-мамлекеттеринин ишмердүүлүктөрүнүн бүт чөйрөлөрүндөгү мамилелерин пландоочу стратегиялык орган болуп эсептелинет. Экинчиден, ЕБнин ичиндеги карама-каршылыктарды (юрдикалык чыр-чатактар сотто чечилет) жана пикир келишпестиктерди жөнгө салуучу эң жогорку саясий инстанция болуп эсептелинет.

Европа биримдиги конфедерациянын, федерациянын жана жада калса унитардык мамлекеттин элементтерин өзүнө камтыган. Үч коллективдүү орган (комиссия, парламент жана сот) мүчө-мамлекеттердин улуттук өкмөттөрүнөн толук түрдө көз карандысыз болуп эсептелинет. Аны менен катар, келишим боюнча улуттук мамлекеттик институттар Европа биримдигинин бүт иш аракеттерине катышууга мүмкүнчүлүк алышкан. Европа кеңешиндеги ЕБнин мамлекет башчыларынын чечимдерин аткаруу ага юридикалык жактан түздөн-түз баш ийбеген органдарга жүктөлгөн. [3]

Эгерде 1957-жылы Европалык экономикалык коомчулукту түзүү учурунда ага алты мамлекет (Германия, Италия, Франция, Белгия, Нидерланды жана Люксембург) кирген болсо, 2007-жылдын аяк ченине карата ЕБги 450 млн. калкы бар 27 европа мамлекеттерин өзүнө бириктирген эң ири экономикалык жана саясий интеграциялык бирикмеге айланган. Ага азыркы учурда төмөнкү өлкөлөр киришет:

- Бельгия, Германия, Италия, Люксембург, Нидерланды, Франция (ЕБгин негиздеген өлкөлөр);
- Улуу Британия; Ирландия жана Дания (алар биримдикке 1973-жылы киришкен);
- Греция (1981-жылы биримдикке кирген);
- Испания жана Португалия (1986-жылдан баштап биримдиктин мүчөлөрү болуп калышкан);
- Финляндия, Швеция жана Австрия (1995-жылы биримдиктин курамына киришкен);
- Венгрия, Польша, Чехия, Словакия, Словения, Латвия, Литва, Эстония, Мальта жана Кипр (2004-жылы ЕБнин курамына киришкен); Болгария жана Румыния (2007-жылдын январында ЕБнин курамына киришкен).

ЕБнин жаңы мамлекеттердин эсебинен кеңейүүсү анын экономикалык жана саясий таасиринин андан ары күчөшүнө шарт түзүүдө. Бирок, жетишилген ийгиликтерге карабастан, ЕБне кирген өлкөлөрдө бир топ проблемалар чечилбей калып калууда. Мисалы, алардын кээ бирлеринде жумушсуздук белгилүү деңгээлде сакталып калууда. ЕБнин өлкөлөрүнүн ортосунда социалдык-экономикалык жана илимий-техникалык өнүгүү деңгээли, артта калган райондордун сакталуусу боюнча айырмачылыктар актуалдуу проблемалардан болуп эсептелинет. ЕБнин мүчө-өлкөлөрүнүн баары эле евро зонанын (Экономикалык жана валюталык союз) курамына

кирген эмес. ЕБнин кеңейиши бул пролемаларды чечпестен, тескерисинче аны белгилүү өлчөмдө күчөтүп жатат.

Европа биримдигине Борбордук Азиядагы саясатын карап чыгуудан мурун, анын Борбордук Азия мамлекеттери, анын ичинде Кыргызстан менен мамилелеринин өнүгүүсүнө таасир этип жаткан тарыхый, табигый-географиялык жана башка факторлорго кыскача токтолуп кетүү керек.

Дүйнөлүк саясий картадан СССРдин жок болуп кетиши, мурунку советтик республикалардын эл аралык мамилелер системасындагы ролун жана ордун түп тамырынан бери өзгөрткөн. Борбордук Азиянын жаңы көз карандысыз мамлекеттери дүйнөлүк коомчулукта толук кандуу мүчө катары кирүүсү бир топ кыйынчылыктарды жараткан. Анткени, аталган мамлекеттердин бул багытта эч кандай тажрыйбасы жана базасы жок болгон. 1990-жылдары Борбордук Азиянын бир да мамлекети дүйнөлүк проблемаларды чечүүгө аракет кыла алмак эмес эле. Бирок, ага карабай алар өздөрүнүн тарыхынын өнүгүүсүндө биринчилерден болуп мамлекеттүүлүккө жетишкен соң эл аралык саясий аренага өз алдынча мамлекет катары чыгышкан. [4]

Экинчи тараптан, советтик жогорку державанын кулашы Европа мамлекеттеринин Борбордук Азиядагы пайда болгон вакуумду толтурууга аракетин күчөткөн. Анткени, ал жерде ошол мезгилде өзүнүн таасирин күчөтүүгө аракет кылган күчтөр болгон эмес. Алар бул аймакта Кытайдын таасиринин күчөшү же исламдын таасиринин күчөшү, авторитардык негизде өнүгүп жаткан Россия кайрадан өз таасирин күчөтүп жиберилишинен чочулашкан. Европа өлкөлөрү аймактын бай табигый ресурстарына кызыгышып, аталган аймакта базар экономикасын, демократияны, мыйзамдын үстөмдүгүн жана адам укугун камсыз кылуучу баалуулуктарды жайылтуу максаттары менен келишкен. Булардын баары Европа мамлекеттерин 1990-жылдардын башынан бери эле бул аймакка көңүл кош мамиле жасабоого шарт түзгөн.

Батыш Европада дүйнөнүн азыркы өнүгүүсүнө карата өзүнүн бир позициясы бар. Бул жерде глобалдашуу жараяны биригүүгө, элдердин жакындашуусуна жана коомчулуктун ачык өнүгүүсүнө жаңы мүмкүнчүлүктөрдү түзөт деп эсептешет. Европалыктардын ою боюнча глобалдаштыруу процесси жаңы мүмкүнчүлүктөрдү жаратып эле тим болбостон, жаңы проблемаларды да (миграция, энергоресурс проблемалары ж.б.) пайда кылат. Алардын пикири боюнча бул процесстер дүйнөлүк коомчулук үчүн глобалдуу проблемаларды чечүүдө кеңири мүмкүнчүлүктөрдү жаратат. Ошондуктан Батыш Европа мамлекеттеринин өкмөттөрү эл аралык институттардын ролун жогорулатууга, глобалдуу проблемаларды чечүүгө мүмкүнчүлүк түзгөн жаңы эл аралык укуктук нормаларды иштеп чыгууну талап кылууда. [5]

Европа биримдиги дүйнөлүк саясатта АКШдан айырмаланып эл аралык проблемаларды чечүүдө күч колдонбой, макулдашуу аркылуу гана абалды жөнгө салса болот деген позицияда турат. ЕБнин мындай аракети анын эл аралык аренада кадыр баркынын өсүшүнө ыңгайлуу шарт түздү. Глобалдуу климат, эл аралык укук жана адам укугун сактоо проблемалары боюнча Европанын позициясы кеңири колдоого алынууда. Мисалы, жарды мамлекеттерге көргөзүлүп жаткан жардамдардын дүйнөлүк көлөмүнүн 70% Европа биримдигине туура келет. Бул көрсөткүч АКШ көргөзүп жаткан жардамдардан төрт эсеге көптүк кылат. [5]

Европалык биримдик өзүнүн максаттарына жетүү үчүн жана дүйнөлүк проблемаларды чечүүдө эл аралык уюмдарга басым жасайт. ЕБнин эл аралык уюмдар системасынын ишмердүүлүгүн бекемдөө дүйнөлүк гегемондукка сокку урат. Бир эле мезгилде эл аралык уюмдарга басым жасоо аркылуу Европанын дүйнөлүк саясатта кадыр баркы өсүүдө.

Европа биримдигинин Борбордук Азия мамлекеттери менен өз ара мамилеси төрт негизги багытта ишке ашкан:

- демократиялык саясий механизмдерди бекемдөө жана рыноктук реформаларды алдыга жылдыруу;
- аймактагы конфликттик абалды жөнгө салуу;
- энергетика багытын өнүктүрүү жана Чыгыш менен Батышты бириктирүүчү энергетикалык жана транспорттук коридорду түзүү;
- коопсуздукту камсыз кылуу маселелеринде кызматташуу.

Так ошол учурда ЕБги кызматташуунун «ТАСИС» программасын кабыл алган. Ал базар экономикасынын шартында демократияны өнүктүрүүгө техникалык жардам көргөзүү, Борбордук Азия мамлекеттеринин Европа биримдиги менен байланыштарын бекемдөөгө багытталган. Андан сырткары, «ТАСИС» программасы маданий инфраструктураны өнүктүрүү багытына окшогон маданий долбоорлорду да колдоого алган. Борбордук Азия жана Европа биримдиги ортосундагы кызматташуу бул эки тараптуу процесс жана ал сүйлөшүү, макулдашуулардын негизинде ишке ашуусу зарыл. Өнөктөш өлкөлөрдүн саясатчыларынын жана расмий жетекчилердин жолугушууларынын такай түрдө болушу, ЕБги менен Борбордук Азия мамлекеттеринин ортосундагы байланыштарды диалогдун негизинде өнүктүрүүгө шарт түзүлгөн. 2000–2006-жылдарга пландаштырылган программа «ТАСИС»тин ишмердүүлүгүн институционалдык, укуктук жана административдик реформаларды колдоого алуу, жеке секторлорду жана экономикалык өнүгүүгө жардам көргөзүү, өткөөл мезгилдеги социалдык кесепеттерди жоюуга көмөк көргөзүү, инфраструктуранын бир катар тармактарын өнүктүрүү, айлана-чөйрөнү коргоо жана табигый ресурстарды башкаруу, айыл чарба экономикасын өнүктүрүү, ядролук коопсуздукту сактоо жана башкалар болуп эсептелинет.

Адабияттар:

1. **Кулматова, Г.К.** Отношения между Кыргызстаном и государствами Запада [Текст] // М. 2003 С.15
2. **Ширяев, Б.А.** Внешняя политика США [Текст] // – М. 2007 с.349
3. **Ширяев, Б.А.** Внешняя политика США [Текст] // М. – с.344
4. Международные экономические отношения [Текст] // М., 2009 – С.412
5. Международные отношения: теории, конфликты, движения, организации [Текст] // М. 2008. С.257
6. Системная история международных отношений [Текст] // – М., 2006 С. 549–550